

УДК 655.5+347.781.5

КОМПІЛЯЦІЯ У ЛІТЕРАТУРІ: ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМА ПЛАГІАТУ

А.-Л. Р. Лозинський

Українська академія друкарства,
вул. Підголосько, 19, Львів, 79020, Україна

Розглянуто явище компіляції, яке набуло значного поширення в умовах сьогодення, висвітлено форми його реалізації в літературі, вплив на інститут авторства. Визначено, як поширюється авторське право на компіляцію. Розмежовано випадки необхідності компілятивного принципу створення твору і компіляції як плагіату.

Ключові слова: автор-упорядник, енциклопедія, збірник, компіляція, огляд, плагіат, підручник, посібник, цитування.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах цифрової епохи, ми спостерігаємо постійне стрімке накопичення і циркулювання контенту в суспільстві, який постійно опрацьовують, видозмінюють, фільтрують, передають тощо, утворюючи в такий спосіб нові твори літератури. Одним із таких явищ, яке поширене сьогодні, хоч і далеко не нове, стала компіляція, яку можна поставити в один ряд разом із такими проблемами авторського права, як цитування і плагіат, хоча її і не варто трактувати однозначно. В умовах сьогодення компіляційний характер має низка видів і типів літератури, але необхідно розрізнити компіляцію як порушення авторського права і як зумовлений типологічними характеристиками принцип створення того чи іншого твору.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науці не виявлено досліджень, безпосередньо присвячених явищу компіляції у літературі. Окремі типи і види літератури, які мають компіляційний характер, досліджували Н. Зелінська, Н. Черниш, Е. Огар, Г. Швецова-Водка, С. Антонова.

Мета статті — визначити особливості реалізації, ролі та місця компіляції у сучасній літературі та інституті авторства; з'ясувати, які типи, види та жанри літератури створюють за принципом компіляції, як типологічні характеристики творів впливають на такий спосіб їхнього створення; визначити, коли компіляційний характер твору виправданий і необхідний, а коли він є порушенням авторських прав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компіляція (від лат. *compilatio* — крадіжка, пограбування або також від лат. *compilo* — грабую) в науці, літературі («компіляція джерел») — процес написання твору, наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел; компілювання; твір, написаний таким способом. Компіляційний твір зазвичай не містить висновків і самостійних суджень автора-упорядника, хоча вони можуть бути викладені у вступних статтях, передмовах, висновках, коментарях, примітках. У таких випадках нова інформація зазвичай виникає у результаті міркувань, тобто автор може і не мати прямого досвіду спілкування

з об'єктом, про який він говорить. Компіляція відрізняється від плагіату тим, що вона вже априорі задекларована не як новий оригінальний твір. Тобто мова йде про твори (огляди, нариси, монографії), які потребують залучення великої кількості джерел як оригінального, так і компіляційного характеру (наприклад, в енциклопедичних статтях, біографічній літературі, працях з генеалогії тощо). Компіляційний характер мають науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників та ін., що не зменшує їхнього значення і важливості. Найтиповішими прикладами компіляції можуть бути:

- енциклопедія, в якій статті написані на основі матеріалів різних авторів;
- збірники віршів, пісень, літературних творів, статей тощо, підібраних за певним принципом;
- підручники і посібники, що використовують для роз'яснення тем дослідження учених;
- дипломні та курсові роботи, для розкриття тем яких потрібне тезове цитування авторитетних авторів;
- біографічна література, що потребує підтвердження згаданих у ній фактів різними джерелами;
- переробка і обробка відомих творів [1].

Ще одним прикладом компіляції можуть бути наукові доповіді — для викладу своїх думок авторові доводиться підводити наукову базу і ґрунтуватися на вже доведених фактах, для чого і необхідні посилання на праці колег та інших учених. Якщо точно вказані джерела і дотримані правила цитування із зазначенням імені автора тези, то права не порушено, а ось видавання чужих думок і висновків за свої власні вже може вважатися плагіатом.

Автор енциклопедії претендує на виняткові права на цей твір, але не процитованих ним уривків тексту. Отже, якщо у творі доводиться використовувати тези і цитати іншого автора, на нього треба посилатися. А ось ціла енциклопедія загалом — із вміщеною в неї конкретною кількістю статей, структурою тексту, стилем викладу матеріалу, переробленими автором текстами вже є авторським твором — збіркою — і в тому самому вигляді під іншим ім'ям видаватися не може.

Те саме стосується і підручників чи посібників. У будь-якій навчальній літературі незмінно цитуються тези з наукових досліджень і відкриттів, а сам підручник чи посібник загалом із його унікальним поданням матеріалу, структурою, оригінальними завданнями і тестами вже є оригінальним твором. Видаючи новий підручник, інший автор може цитувати ті самі дослідження, але вони повинні бути подані по-іншому, обов'язковим є творчий внесок автора-укладача. Інші типи навчальної літератури також мають компіляційний характер, крім того вони спираються на навчальну програму. Проте саме в підручниках та посібниках якнайкраще втілюється авторський підхід до викладу певної навчальної дисципліни [3].

Що стосується обробки відомих творів, то під час перекладу літературних текстів чи їхнього переказу обов'язкове посилання на автора оригіналу.

Творець компіляції в такому випадку має авторське право лише на сам переклад або переказ.

У суспільних науках багато компіляторів страждають так званою «грою у слова». Будучи неспроможними зробити самостійний внесок у науку і не розуміючи значення слів, а також логіки незалежного (незаангажованого) ученого, вони ведуть глибокодумні суперечки не про поняття, а про слова. У такому випадку компіляцію можна трактувати як узагальнення даних, отриманих іншими, які не зуміли самостійно узагальнити те, що вони отримали. В сучасному світі таку роботу проводять зазвичай доктори або академіки.

У науковій роботі компіляції переважно виконують роль аналізу і синтезу оригінальних досліджень, найбільш значущих для вибраної теми. Для цього, крім компіляції як такої, тобто простого викладу чужих робіт, автор огляду застосовує до них принципи наукової критики, вивчає значущість окремих робіт з погляду відтворюваності та цитованості незалежними дослідниками, а також робить висновки про перспективи подальшого розвитку певного наукового напрямку [2, с. 126].

У компіляційній роботі автор демонструє, що він зумів критично переробити велику частину наявної літератури (тобто книг і статей, присвячених темі твору) й виразно викласти прочитане, порівнюючи різні погляди та пропонуючи ґрунтовний огляд, який, можливо, може бути корисним як інформація для фахівців, які не вивчали ці питання особисто.

Однак вибрати твір-компіляцію не означає відрізати собі шлях у науку. Компіляція цілком може свідчити про особливу серйозність молодого науковця, який, перш ніж почати досліджувати чи винаходити, вивчає матеріал наполегливо, досконало, за документами. Низка наук потребують написання праць саме компіляційного характеру. Наприклад, якщо це історичні науки або тема дослідження має історіографічний характер. Тоді дослідник зобов'язаний створювати свою працю шляхом компіляції певних фактів, які повинні бути точними і достовірними.

Компіляція потребує опрацювання низки джерел, їхнього аналізу, зібрання найголовнішого і систематизації. Вона може стати новим переосмисленням інформації, наповненням матеріалу саме тими фактами, які можуть показати його не просто з іншого боку, а розкрити його глибинний сенс, що прочитується між рядками.

Однак треба чітко розрізняти компіляцію як плагіат і компіляцію як необхідний метод роботи для створення тих чи інших творів у певних видах літератури. Якщо автор пише свій твір винятково шляхом компіляції даних без зазначення джерел чи лише з частковим зазначенням і видає це за свої думки, це пряме порушення авторських прав і може вважатися плагіатом. Але існують жанри, які потребують суто компіляційного характеру. Під час написання таких творів найважливіше — дозування інформації, вибір найголовнішого. Компіляція може бути виправданою цільовим призначенням твору, особливо у тих випадках, якщо він не спрямований на глибоке дослідження певної теми чи

проблеми. Ми вже згадували про енциклопедії як типовий приклад компіляції, яка дає лише найголовнішу інформацію, бо цільове призначення енциклопедії — це наведення довідки, яка необхідна для ознайомлення з певною тематикою чи уточнення певних фактів.

Жанром, в основі якого лежить компіляція певних витягів із джерел, є огляд. Сучасний огляд відповідає на чітко сформульоване актуальне питання, відображає наукові напрями, пошуки в певний період часу із застосуванням певних методів досліджень. Огляди містять узагальнені результати досліджень і подають їх читачеві в доступній формі, пропонуючи вирішення проблеми або принаймні висвітлюючи її авторську інтерпретацію [6].

Характер компіляції мають також збірники творів, хрестоматії, антології. Оригінальність збірників полягає в тому, що вони є результатом творчої праці з добору, координації чи упорядкування матеріалів, що входять до них. Авторські збірки зазвичай підсумовують багаторічну роботу певного критика, публіциста, ученого або низки авторів з певної тематики чи за певний період часу. Такі збірки важливі і для авторів (здебільшого), і для читачів, для яких стають доступними публікації, «розкидані» по різних виданнях (зокрема, рідкісних, давніх років випуску). Вони містять все те, що було надруковане за тривалий період часу на тему, зазначену в їхніх заголовках, і що давало змогу упродовж багатьох років стежити за роботами в одній галузі як фахівцям, так і широкому колу читачів, що цікавляться цією темою.

Щодо хрестоматій та антологій, то їхня мета зазвичай визначається навчальним і науково-популярним спрямуванням, тому вони не мають надто великого літературного значення. Зацікавлення ними зумовлене потребою ознайомлення широких читацьких мас із певними підсумками літератури за першоджерелами через неможливість повністю охопити її колосальний обсяг. Але і вченим такі роботи можуть стати у пригоді, адже вони інформують про наявність того чи іншого твору або джерела з певної тематики чи вказують автора, який також досліджував цю тематику, тобто виконують допоміжну роль у наукових дослідженнях.

Авторами таких компіляцій є укладачі. Звичайно, вони не є творцями, а ймовірніше, типовими «скрипторами», адже виконують здебільшого технічну роботу, яка також потребує чималих зусиль і часу для опрацювання певної кількості матеріалу. З огляду на це, компіляція є доволі суб'єктивним явищем, адже принципи відбору матеріалу для неї проходять через конкретного (чи конкретних) автора (авторів). І тут проявляється індивідуальний підхід кожного укладача до відбору тих джерел і уривків з них, які він готує для публікування. Укладач також претендує на захист своїх прав на цей твір, адже предмет авторського права, як зазначено у Цивільному кодексі України (ст. 433, п. 1), передбачає компіляції і похідні роботи [5]. Проте якщо в компіляції або похідній роботі матеріал використовувався незаконно, то в такому випадку захист авторських прав не поширюється на цю роботу. Авторське право поширюється тільки тоді на матеріал, якщо він створений автором такої роботи.

А матеріал, який автор просто використав, а не створив, не має виняткового права захисту. Але, як і будь-які інші твори, збірки, щоб їх визнали об'єктом авторського права, повинні мати творчий характер, тобто містити такі необхідні елементи, як: вступні статті, передмови, висновки, коментарі, примітки тощо, для того щоб продемонструвати високий рівень обізнаності укладача у темі компіляції.

Висновки. У цифрову епоху компіляція стала одним із найпоширеніших методів написання робіт. Якщо компіляція містить елементи плагіату, то це, безперечно, явище негативне і водночас складне для виявлення, адже плагіат у ній має доволі завуальований характер. Якщо ми говоримо про творчу компіляцію, зумовлену типологічними характеристиками твору, то вона відіграє дуже важливу роль в інформаційному суспільстві, адже автор-укладач доносить її до широкого загалу з ознайомлювальною метою, відсіюючи зайву та недоцільну інформацію. Маючи колосальну культурну і наукову спадщину від попередніх епох і нагромадження нових творів та ідей, сьогодні компіляції стають своєрідними фільтрами, зібраннями найважливішого. Звичайно, що творче начало у них значно редуковане або його немає узагалі, проте функції пошуку, відбору, узагальнення і систематизації інформації тут реалізовані дуже добре.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторам-составителям: компиляция и сборник [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.copyright.ru/ru/documents/practika/avtoramizdatelyam/author_compilatio/ (дата звернення: 17.04.2015). — Назва з екрана.
2. Валгина Н. С. Теория текста / Нина Валгина. — М. : Логос, 2003. — 173 с.
3. Редакторская подготовка изданий : учеб. / [С. Г. Антонова, В. И. Васильев, И. А. Жарков и др.] ; под общ. ред. С. Г. Антоновой. — М. : Издательство МГУП, 2002. — 468 с.
4. Типология изданий. — М. : Книжная палата, 1990. — 232 с.
5. Цивільний кодекс України (Книга 4 «Право інтелектуальної власності»). Документ 435-15, поточна редакція від 16.10.2011 [Електронний ресурс] / Веб-портал Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15> (дата звернення: 17.04.2015). — Назва з екрана.
6. Швецова-Водка Г. М. Типология книги : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів культури і мистецтв / Галина Швецова-Водка ; Рівнен. держ. ін-т культури. — К. : Кн. палата України, 1999. — 79 с.

REFERENCES

1. Avtoram-sostaviteljam: kompiljacija i sbornik [Jelektronnyj resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.copyright.ru/ru/documents/practika/avtoramizdatelyam/author_compilatio/ (data zvernennja: 17.04.2015). — Nazva z ekrana. (in Russian)
2. Valgina N. S. Teorija teksta / Nina Valgina. — M.: Logos, 2003. — 173 s. (in Russian)
3. Redaktorskaja podgotovka izdanij: uchebnik / [S. G. Antonova, V. I. Vasil'ev, I. A. Zharkov i dr.]; pod obshh. red. S. G. Antonovoj. — M.: Izdatel'stvo MGUP, 2002. — 468 s. (in Russian)
4. Tipologija izdanij. — M.: Knizhnaja palata, 1990. — 232 s. (in Russian)
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy (Knyha 4 «Pravo intelektualnoi vlasnosti»). Dokument 435-15, potochna redaktsiia vid 16.10.2011 [Elektronnyj resurs] / Veb-portal Verkhovnoi

- Rady Ukrainy. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15> (data zvernennia: 17.04.2015). — Nazva z ekrana. (in Ukrainian)
6. Shvetsova-Vodka H. M. Typolohiia knyhy: navch. posib. dlia stud. vyshchychk navch. zakladiv kultury i mystetstv / Halyna Shvetsova-Vodka; Rivnen. derzh. in-t kultury. — K. : Kn. palata Ukrainy, 1999. — 79 s. (in Ukrainian)

THE COMPILATION IN THE LITERATURE: FORMS OF REALIZATION AND THE PROBLEM OF PLAGIARISM

A.-L. R. Lozynskyy
*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine
adamlozyn@gmail.com*

Compilation which is very widespread in literature today is analyzed in this article. The forms of implementation in the literature, the impact on the institution of authorship are described. The copyright in compilation is determinated. It was paid attention to the difference between compilation as a principle of creation of literary works and compilation as a plagiarism.

Keywords: *author-compiler, encyclopedia, collection, compilation, review, plagiarism, textbook, manual, citation.*

Стаття надійшла до редакції 30.01.2015.

Received 30.01.2015.